

Яроцька Олена Геннадіївна, студ., факультет менеджменту, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-27.

Яроцкая Елена Геннадиевна, студ., факультет менеджмента, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-27.

Yarotskaya Yelena, Student, the Faculty of Management, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-27.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук Т.С. Пичугіною, канд. екон. наук, О.В. Ольшанським.

Отримано 1.08.2014. ХДУХТ, Харків.

УДК 658.14/17

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

А.П. Грінько, Л.І. Безгінова, О.М. Шарапова, А.І. Щербань

Розглянуто методичні аспекти оцінки фінансового потенціалу підприємства. Обґрунтовано методика поетапної оцінки ефективності використання фінансового потенціалу підприємства, методичний підхід до побудови інтегрального показника ефективності його використання та фактор-карти його інтерпретації з виділенням низького, середнього та високого рівнів ефективності використання.

***Ключові слова:** фінансовий потенціал, підприємство, фінансова стійкість, платоспроможність, оборотність, рентабельність.*

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

А.П. Гринько, Л.И. Безгинова, Е.М. Шарапова, А.И. Щербань

Рассмотрены методические аспекты оценки финансового потенциала предприятия. Обоснованы методика поэтапной оценки эффективности использования финансового потенциала предприятия, методический подход к построению интегрального показателя эффективности его использования и фактор-карты его интерпретации с выделением низкого, среднего и высокого

уровней эффективности использования.

Ключевые слова: финансовый потенциал, предприятие, финансовая устойчивость, платежеспособность, оборачиваемость, рентабельность.

METHODOLOGICAL APPROACH TO THE EFFICIENCY USAGE EVALUATION OF THE ENTERPRISE FINANCIAL POTENTIAL

A. Grin'ko, L. Bezginova, E. Sharapova, A. Shcherban

The object of the article is the foundation of methodological approach to the efficiency usage evaluation of the enterprise financial potential.

The analysis of existing approaches for understanding of financial potential essence allowed to define its complex understanding which is characterized by combination of financial resources, investment opportunities and competences aimed to achievement of maximum possible financial result upon presence of the owned capital sufficient to fulfillment of conditions of liquidity and financial stability; ability of capital raising in the amount required for realization of efficient capital investment projects; cost effectiveness of the invested capital; presence of an effective financial management system which ensures visibility of current and future financial condition of the enterprise.

The research of approaches to the estimation of the enterprise financial potential allowed to decide in favor, of basic estimated figures and to form their appropriate system from a perspective of rationality and reasonableness. On the basis of this there was proposed a method of stage wise estimation of evaluation of the enterprise financial potential based on indexes calculation of financial stability, liquidity, turn-round and cost effectiveness; it is -grounded a methodological approach to formation of the integrating efficiency indicator of financial potential usage as well as the usage of a factor-card and its interpretation with determination of low level, medium level and high level of efficiency.

Keywords: financial potential, enterprise, financial stability, solvency, turn-round, cost effectiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне ринкове середовище, зростаючий інтерес до проблем якості вимагають від вітчизняних підприємств постійного вдосконалення своїх систем управління, зокрема управління наявними ресурсами та можливостями. Існування багаторівневих пропорцій та зв'язків між складовими виробничих, соціальних, комерційних та інших підсистем підприємства зумовлює необхідність дослідження сутності його фінансового потенціалу, який обумовлений обсягом фінансових та інвестиційних ресурсів, їх якістю, структурою, ступенем збалансованості складових, раціональністю їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання фінансового потенціалу підприємства та окремі аспекти його

оцінки відображені в роботах Т.Н. Толстих, О.М. Уланової, П.А. Фоміна, М.К. Старовойтова, Г.С. Мерзлікіної, Л.С. Шаховської, Н.А. Сорокіної, В.Н. Буркова, А.О. Шереметьєва, В.В. Шличкова, Р.А. Тимофєєва, А.Г. Кайгородова, А.А. Хомякової, І.В. Яроцького та ін.

Аналіз економічної літератури з проблем оцінки фінансового потенціалу виявив недостатнє опрацювання цього питання як на рівні окремої галузі, так і на рівні підприємства. Зокрема, немає єдиної думки щодо сутності фінансового потенціалу та підходів до його формування, що знижує ефективність небагатьох запропонованих методик його оцінки.

Незважаючи на значну кількість робіт за обраною проблематикою, необхідно відзначити майже повну відсутність системних розробок, присвячених формуванню методологічних основ оцінки фінансового потенціалу підприємства. У зв'язку із цим виникає питання вибору інструментарію для оцінки ефективності використання фінансового потенціалу підприємства, який дозволить оперативно визначати його внутрішні можливості й слабкості, виявляти приховані резерви з метою підвищення ефективності діяльності.

Таким чином, актуальність перелічених проблем і відсутність загальноприйнятої методології їх вирішення визначили вибір теми дослідження, її мету та завдання.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування методичного підходу до оцінки ефективності використання фінансового потенціалу підприємства. Завданнями статті є дослідження критеріїв, що характеризують фінансовий потенціал, та визначення показників його оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз існуючих підходів до розуміння сутності фінансового потенціалу дозволяє вбачати його комплексним поняттям, яке може розглядатися з різних позицій [1–8] – як сукупність фінансових ресурсів підприємства (Н.Д. Стахно, Н.А. Сорокіна, Е.Ю. Терещенко); як можливості підприємства щодо залучення та ефективного управління фінансовими ресурсами (капіталом, грошовим капіталом, грошовими потоками, фондами грошових коштів) (П.А. Фомін, М.К. Старовойтов); як здатність забезпечення господарської діяльності підприємства, досягнення тактичних і стратегічних його цілей (Т.Н. Толстих, О.М. Уланова, А.І. Агєєв, С.Г. Кудешова, Б.В. Курєєдов, О.В. Немкова, А.В. Трофимчук, Н.Д. Стахно, Е.Ю. Терещенко); як характеристика фінансового стану підприємства (А.А. Санніков).

З огляду на вищевикладене доходимо висновку, що фінансовий потенціал підприємства є комплексним поняттям, яке характеризується сукупністю фінансових ресурсів, інвестиційних

можливостей та компетенцій, що спрямовані на досягнення максимально можливого фінансового результату за умов наявності власного капіталу, достатнього для виконання умов ліквідності і фінансової стійкості; можливості залучення капіталу в обсязі, необхідному для реалізації ефективних інвестиційних проєктів; рентабельності вкладеного капіталу; наявності ефективної системи управління фінансами, що забезпечує прозорість поточного і майбутнього фінансового стану підприємства.

Оцінка ефективності використання фінансового потенціалу містить два основні підходи, у межах яких використовуються різні критерії й показники [7–10]: перший базується на розрахунку та оцінці показників, що характеризують фінансовий стан підприємства; другий передбачає оцінку вартості підприємства.

Дослідження цих підходів дозволило зупинити свій вибір на основних оціночних показниках і сформувати оптимальну їх систему з позиції раціональності та достатності. З огляду на це була запропонована методика поетапної оцінки ефективності використання фінансового потенціалу підприємства.

Етап 1. Формування інформаційної бази оцінки ефективності використання фінансового потенціалу підприємства.

Основою сформованої інформаційної бази є показники балансу та звіту про фінансові результати підприємства.

Етап 2. Оцінка елементів фінансового потенціалу та визначення їх нормативних значень за чотирма групами фінансових коефіцієнтів підприємства відповідно до їх економічного змісту.

Показники групи 1 – це показники фінансової стійкості підприємства.

Фінансова стійкість, яка пов'язана з рівнем залежності підприємства від кредиторів та інвесторів, є однією із важливих характеристик його фінансового стану і характеризується, як правило, співвідношенням власних і залучених коштів. Оцінка ефективності використання фінансового потенціалу за критерієм фінансової стійкості дозволяє виявити сильні й слабкі позиції різних підприємств щодо ефективності формування капіталу, і застосовувати ці дані для контролю діяльності та недопущення банкрутства.

Через наявність різноманітних коефіцієнтів фінансової стійкості виникають складнощі в загальній оцінці, оскільки їх нормальний рівень різниться залежно від галузі підприємств, умов кредитування, обігу оборотних активів, репутації тощо. Із урахуванням викладеного вище до показників першої групи було введено коефіцієнти співвідношення власних і позикових коштів та забезпечення запасів власними коштами.

Перший показник характеризує обсяг власних коштів на одиницю позикового капіталу, тобто показує ступінь незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Збільшення його значення свідчить про зменшення залежності від позикових коштів і зростання фінансової стійкості.

З огляду на важливу роль, яку відіграють запаси в господарській діяльності, саме частка власного капіталу підприємства в забезпеченості запасів більшою мірою характеризує структуру вкладення капіталу підприємств та більш реально відображає стан їх фінансової стійкості.

Показники групи 2 – це показники ліквідності.

Платоспроможність означає наявність у підприємства коштів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків із кредиторами за поточними зобов'язаннями, які потребують негайного погашення. Ознаками платоспроможності є: наявність грошей у касі й на поточних рахунках, відсутність простроченої кредиторської заборгованості тощо. Оцінка платоспроможності також дає уяву про динаміку елементів активу і капіталу. Ці показники визначають, яку частину боргів підприємство здатне погасити за рахунок тих або інших елементів оборотних активів та в якому ступені загальний розмір оборотних активів перевищує борги.

Для оцінки платоспроможності в процесі проведення оцінки використання фінансового потенціалу підприємств доцільно обрати коефіцієнти абсолютної та поточної платоспроможності.

Коефіцієнт абсолютної платоспроможності показує, яка частина короткострокових зобов'язань підприємства може бути погашена за рахунок грошових коштів, які є в наявності у підприємства. Вважається, що чим вищі його розміри, тим більша гарантія погашення боргів. Проте і за невеликого його значення підприємство може бути завжди платоспроможним, якщо може збалансувати й синхронізувати приплив і відтік грошових коштів за обсягами і термінами.

Коефіцієнт поточної платоспроможності показує, якою мірою вся заборгованість за поточними зобов'язаннями підприємства може бути задоволена за рахунок усіх його оборотних активів. Перевищення оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями забезпечує резервний запас для компенсації збитків, які може понести підприємство у разі розміщення й ліквідації всіх оборотних активів, окрім готівки. Чим більші розміри цього запасу, тим вища впевненість кредиторів, що борги будуть погашені.

Показники групи 3 – це показники оборотності.

Коефіцієнти оборотності характеризують швидкість обороту активів підприємства та їх окремих елементів у процесі

господарювання. Чим швидше активи підприємства обертаються, тим більше вони приносять прибутку і краще використовується наявний фінансовий потенціал. Для оцінки оборотності пропонується використати коефіцієнти оборотності сукупних та оборотних активів.

Показники групи 4 – це показники рентабельності.

Важливим критерієм оцінки ефективності використання фінансового потенціалу підприємства є дослідження його рентабельності або прибутковості. Економічна оцінка рівня рентабельності та причин її зміни має важливе значення для вияву резервів підвищення ефективності діяльності підприємства.

В економічній літературі розрізняють численні показники, які характеризують ефективність діяльності підприємства, використання кожного з яких залежить від характеру оцінки та інтересів користувачів цієї інформації. Залежно від того, із чим порівнюється показник прибутку, для оцінки доцільно використати такі показники: рентабельність активів і рентабельність власного капіталу.

Рентабельність активів характеризує рівень прибутку до сплати податків, який генерується загальною сумою майна підприємства. Її зниження свідчить про падаючий попит на товари підприємства або про накопичення активів.

Рентабельність капіталу є одним із головних показників для стратегічних інвесторів, який дозволяє визначити ефективність використання капіталу, інвестованого власниками підприємства.

Етап 3. Інтегральна оцінка елементів фінансового потенціалу.

Наявність системи показників і різноспрямованість висновків не дозволяють отримати однозначний висновок щодо використання фінансового потенціалу підприємства. Крім того, часто існує потреба визначити місце конкретного досліджуваного підприємства щодо рівня використання ним потенціалу в конкурентній групі. Для розв'язання цих проблем на підставі розрахованих часткових показників формується інтегральний показник, з урахуванням значення якого роблять висновки щодо ефективності використання фінансового потенціалу на підприємстві. Оцінка ефективності використання фінансового потенціалу здійснюється за методикою інтегральної рейтингової оцінки [11] з урахуванням значущості кожного його елемента (фінансової стійкості, ліквідності, оборотності, рентабельності).

Для побудови інтегрального показника оцінки рівня використання окремих складових фінансового потенціалу підприємства доцільно виконати такі кроки [11]:

1. Сформувані матрицю вихідних даних α_{ij} , тобто таблицю, у якій у рядках відображаються номери систем (підприємств) (i), а в стовбцях – номери показників (j).

2. Визначити в кожній графі максимальний елемент, що приймається за одиницю. Шляхом ділення на максимальний елемент еталонної системи створюється матриця стандартизованих коефіцієнтів x_{ij} .

$$x_{ij} = \frac{\alpha_{ij}}{\max \alpha_{ij}}. \quad (1)$$

3. Розрахувати рейтингову оцінку для кожного аналізованого підприємства.

$$R_i = \sqrt{x_{i1}^2 + x_{i2}^2 + \dots + x_{in}^2}. \quad (2)$$

4. Розмістити отримані рейтингові оцінки R у порядку зростання. Найвищий рейтинг має підприємство з максимальним значенням R .

Етап 4. Інтерпретація отриманих результатів оцінки ефективності використання фінансового потенціалу.

Дотримання загального підходу щодо визначення рівня використання фінансового потенціалу зумовлює необхідність віднесення досліджуваних підприємств до однієї з груп, що відповідають високому, середньому або низькому рівню використання потенціалу. Для цього визначається крок інтегрального показника та встановлюється діапазони його значень [12].

Формуючи загальний підхід щодо оцінки фінансового потенціалу підприємства, запропоновано для визначення кроку інтегрального показника скористатися формулою:

$$X_{\text{сеп}} = \frac{X_{\text{max}} - X_{\text{min}}}{3}, \quad (3)$$

де $X_{\text{сеп}}$ – середнє значення показника (крок оцінки);

X_{max} – максимальне значення показника;

X_{min} – мінімальне значення показника.

При цьому:

– значення показника від X_{min} до X_1 (де $X_1 = X_{\text{min}} + X_{\text{сеп}}$) відповідає низькому рівню використання потенціалу;

– значення показника від X_1 до X_2 (де $X_2 = X_1 + X_{\text{сеп}}$) відповідатиме середньому рівню використання потенціалу;

– значення показника від X_2 до X_{max} (де $X_{\text{max}} = X_2 + X_{\text{сеп}}$) відповідатиме високому рівню використання потенціалу.

Висновки. Із метою узагальнення результатів і формування висновку щодо рівня використання фінансового потенціалу

запропоновано методичний підхід до побудови інтегрального показника ефективності його використання і фактор-карти його інтерпретації з виділенням низького, середнього та високого рівня ефективності використання. Розроблено систему оціночних показників, що складається з показників фінансової стійкості, ліквідності, оборотності та рентабельності.

Список джерел інформації / References

1. Фомин П. А. Особенности оценки производственного и финансового потенциала промышленных предприятий [Электронный ресурс] / П. А. Фомин, М. К. Старовойтов. – Режим доступа : <<http://www.financeplan.by.ru/intro.html>>.

Fomin, P.A., Starovoytov, M.K. “Features evaluation of production and financial potential of industrial enterprises” [“Osobennosti otsenky proizvodstvennogo i finansovogo potentsiala promyshlennykh predpriyatiy”], available at: www.financeplan.by.ru/intro.html

2. Санников А. А. Методические аспекты формирования критерия оптимальной стратегии развития нефтегазодобывающих компаний [Электронный ресурс] / А. А. Санников // Нефтегазовое дело. – 2006. – Режим доступа : <www.ogbus.ru>.

Sannikov, A.A. “Methodical aspects of formation criterion optimal strategy of development of oil and gas companies” [“Metodicheskiye aspekty formirovaniya kriteriya optimal'noy strategii razvitiya neftegazodobyvayushchiy kompaniy”], available at: www.ogbus.ru

3. Терещенко Е. Ю. Економічна сутність фінансового потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / Е. Ю. Терещенко. – Режим доступу : <www.confcontact.com/2008dec/7_tereschenko.htm>.

Tereshchenko, Ye.Yu. “The economic nature of the financial potential of the company” [“Ekonomichna sutnist finansovoho potentsialu pidpriyemstva”], available at: www.confcontact.com/2008dec/7_tereschenko.htm

4. Толстых Т. Н. Проблемы оценки экономического потенциала предприятия: финансовый потенциал / Т. Н. Толстых, Е. М. Уланова // Вопросы оценки, – № 4. – С. 18–22.

Tolstykh, T.N., Ulanova, Ye.M. (2004), “Problems of evaluation of the economic potential of the enterprise: the financial capacity” [“Problemy otsenki ekonomicheskogo potentsiala predpriyatiya: finansovyy potentsial”], *Questions of the evaluation*, No. 4, pp. 18-22.

5. Стахно Н. Д. Финансовый потенциал как механизм трансформации ресурсов деятельности организаций рекреационного комплекса [Электронный ресурс] / Н. Д. Стахно. – Режим доступа : <http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Nvfbi/2010_3/06st.pdf>.

Stakhniv, N.D. “Financial potential as a mechanism for the transformation of the organizations resources and recreational complex” [“Finansovyy potentsial kak mekhanizm transformatsii resursov deyatel'nosti organizatsiy rekreatsionnogo kompleksa”], available at: http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Nvfbi/2010_3/06st.pdf

6. Ageev A. I. Составление рейтингов стратегичности компаний / А. И. Агеев, С. Г. Кудешова, Б. В. Куроедов // Экономические стратегии. – 2008. – № 8. – С. 62–75.

Ageyev, A.I., Kudeshova, S.G., Kuroyedov, B.V. (2008), “The rankings of strategy companies” [“Sostavlenie rejtingov strategichnosti kompanij”], *Economic strategies*, No. 8, pp. 62-75.

7. Сорокина Н. А. Финансовый потенциал коммерческой организации как элемент стратегического управления / Н. А. Сорокина // Власть и управление на Востоке России. – 2009. – № 1 (46). – С. 57–66.

Sorokina, N.A. (2009), “Financial capacity of the business entity as an element of strategic management” [“Finansovyyu potentsial kommercheskoy organizatsii kak element strategicheskogo upravleniya”], *Power and control in Eastern Russia*, № 1 (46), pp. 57-66.

8. Кайгородов А. Г. Финансовый потенциал как критерий целесообразности финансового оздоровления предприятия [Электронный ресурс] / А. Г. Кайгородов, А. А. Хомякова // Аудит и финансовый анализ. – 2007. – № 4. – Режим доступа : <www.auditfin.com/fin/2007/4/Homyakova/Homyakova%20.pdf>.

Kaygorodov, A.G. (2007), “Financial capacity as a criterion for the feasibility of financial recovery” [“Finansovyyu potentsial kak kriteriy tselesoobraznosti finansovogo ozdorovleniya predpriyatiya”], *Audit i finansovyy analiz*, No. 4, available at: www.auditfin.com/fin/2007/4/Homyakova/Homyakova%20.pdf

9. Шереметьев А. О. Категория "экономический потенциал" в экономическом анализе / А. О. Шереметьев // Экономические науки. – 2008. – № 8(45). – С. 132–136.

Sheremet'yev, A.A. (2008), “The category of "economic potential" in the economic analysis” [“Kategoriya "ekonomicheskiiy potentsial" v ekonomicheskom analize”], *Economics*, No. 8 (45), pp. 132-136.

10. Шлычков В. В. Содержание и структура ресурсного потенциала компании / В. В. Шлычков, Р. А. Тимофеев // Экономические науки. – 2009. – № 11(60). – С. 118–122.

Shlychkova, V.V., Timofeyev, G.A. (2009) “The content and structure of the resource potential of the company” [“Soderzhaniye i struktura resursnogo potentsiala kompanii”], *Economics*, No. 11 (60), pp. 118-122.

11. Управління потенціалом торговельного підприємства : звіт з НДР (заклучний) / Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі ; керівник проф. Власова Н. О. ; Н. О. Власова, Н. С. Краснокутська, М. А. Дядюк та ін. – № держ. реєстрації 0106U012033. – Харків : ХДУХТ, 2009. – 307 с.

Vlasova, N.O., Krasnokuts'ka, N.S., Dyadyuk, M.A. (2009), «Managing potential commercial enterprise»: report of the GDR (final) [“Upravlinnya potentsialom torhovel'noho pidpryyemstva”], *Khark. derzh. un-t kharchuvannya ta torhivli*, No. 0106U012033, KDUKT, Kharkiv, 307 p.

Грінько Алла Павлівна, канд. екон. наук, проф., факультет менеджменту організацій, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-27.

Гринько Алла Павловна, канд. экон. наук, проф., факультет менеджмента, Харьковский государственный университет питания и торговли.

Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-27.
Grin'ko Alla, PhD. in Economics, Professor, the Faculty of Management, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-27.

Безгінова Любов Іванівна, канд. екон. наук, доц., кафедра менеджменту організацій, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-27; e-mail: bezginova@mail.ru.

Безгинова Любовь Ивановна, канд. экон. наук, доц., кафедра менеджмента организаций, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-27; e-mail: bezginova@mail.ru.

Bezginova Lyubov, PhD. in Economics, Associate Professor, Department of Business Management, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-27; e-mail: bezginova@mail.ru.

Шарапова Елена Михайлівна, доц., кафедра менеджменту організацій, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-27.

Шарапова Елена Михайловна, доц., кафедра менеджмента организаций, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-27.

Sharapova Yelena, Associate Professor, Department of Business Management, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-27.

Щербань Артем Ігорович, студ., факультет менеджмента, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-27.

Щербань Артем Игоревич, студ., факультет менеджмента, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-27.

Shcherban Artem, Student, the Faculty of Management, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-27.

*Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук Т.С. Пічугіною, канд. екон. наук, Л.Д. Забродською.
Отримано 1.08.2014. ХДУХТ, Харків.*